

 Lezing

De bestaans- zekerheids- plannen: haalbaar en betaalbaar?

Deventer, 3 november 2023

Pieter Omtzigt

 MSC

Inhoudsopgave

<u>De bestaanszekerheidsplannen: haalbaar en betaalbaar?</u>	3
<u>Bestaanszekerheid in de grondwet</u>	3
<u>Bijstand, alimentatie en toeslagen</u>	6
<u>Strengere regels en toezicht</u>	7
<u>Twee keer zo rijk geworden?</u>	8
<u>Armoedetoename herijken</u>	9
<u>Rommelen aan belastingpercentages</u>	10
<u>Volkshuisvesting terughalen</u>	13
<u>Hervorming van de arbeidsmarkt</u>	13
<u>Strategie voor energie</u>	14
<u>Het onderwijs op orde</u>	14
<u>Snel in de schulden</u>	15
<u>Bestaanszekerheid garanderen</u>	16
<u>Weerbaarheid van de democratie</u>	17
<u>Wij kunnen dit veranderen, stap voor stap. Hoe?</u>	17

Pieter Omtzigt gaf deze lezing op vrijdag 3 november 2023 in de Bergkerk in Deventer, op uitnodiging van debatcentrum De Balie en MIMIK Deventer.

De bestaanszekerheidsplannen: haalbaar en betaalbaar?

Bestaanszekerheid is belangrijk. Toen ik het anderhalf jaar geleden zei, was er wellicht een enkele SP-politicus die het regelmatig zei, maar het probleem rondom bestaan was niet helemaal duidelijk in politiek Den Haag. Het is nu een soort modewoord geworden. Vandaag ga ik proberen uit te leggen welk probleem we in Nederland met bestaanszekerheid hebben en een aantal oplossingen voorstellen om die bestaanszekerheid beter te garanderen. In de verkiezingsdebatten heb je vaak één minuut om uit te leggen hoe je de bestaanszekerheid van heel Nederland gaat garanderen. Laat ik u zeggen, dat is best moeilijk. Want het probleem is ingewikkeld, zoals we zullen zien. En als de oplossing zo makkelijk was dat je die binnen een minuut kon beschrijven, dan had de vorige regering er echt wel voor gezorgd. Het is niet uit onwil dat het niet gebeurt. Omdat het zo'n ingewikkeld thema is, hebben we die lange discussies nodig. Nu zelfs de VVD over bestaanszekerheid spreekt, weten we zeker dat het een groot probleem is. Ik daag de VVD en specifiek mevrouw Yeşilgöz uit, om net als Frans Timmermans met mij hierover een uur in debat te gaan. Om samen te kijken welke oplossingen wij hebben, als Nieuw Sociaal Contract, en welke oplossingen de VVD heeft. Om samen te kijken wat nou echt de oplossingen zijn voor dit probleem, in plaats van de oneliners.

Bestaanszekerheid in de grondwet

Bestaanszekerheid staat al heel lang in de grondwet. In 1814 stond in artikel 141: *“Als ene zaak van hoog belang wordt ook het armbestuur en de opvoeding der armkinderen*

der aanhoudende zorg der regering aanbevolen.” Dat was de taak: ervoor zorgen dat de onderkant net niet door het ijs ging zakken. Sinds 1983 hebben we een wat duidelijker tekst in de grondwet: *“De bestaanszekerheid der bevolking en spreiding van welvaart zijn voorwerp van zorg der overheid.”* De wet stelt regels omtrent de aanspraak op sociale zekerheid, en Nederlanders in dit land die niet in hun bestaan kunnen voorzien, hebben een bij wet te regelen recht op bijstand van overheidswege. Als politicus leg je de eed of de gelofte af op de grondwet. Dit is je dagelijkse taak: het beschermen van de grondrechten. De klassieke grondrechten, zoals vrijheid van meningsuiting, vrijheid van drukpers, recht op privacy; de sociale grondrechten, zoals woningbouw, leefmilieu en bestaanszekerheid. En toch is dat waar het is misgegaan.

Wat kun je dan doen? Als burger kun je niet naar de rechter stappen. Ik ben voorstander van een grondwettelijk hof, maar zelfs dan heb je nog erg weinig aan sociale grondrechten omdat ze niet afdwingbaar zullen zijn bij een rechter. Is het eigenlijk nieuw dat de overheid zich moet bekommeren om de grondrechten? De stad Deventer heeft een geschiedenis die verder teruggaat dan bijvoorbeeld Amsterdam. Opgravingen uit de Romeinse geschiedenis zijn nog in Colmschate te zien. De Vikingen vielen nog weleens binnen en plunderden de hele stad. Toen werd er een mooie wal neergezet en begon Deventer te floreren als Hanzestad. In die Hanzestad heb je een stadsbestuur. Laat ik u eens mee terug nemen in de Middeleeuwen. Wat vonden we in die tijd dat er moest gebeuren aan bestaanszekerheid? Als we de middeleeuwse steden bekijken rond 1200-1300, dan zien we dat daar markten opgezet worden. Op die markten lopen inspecteurs rond, het bevoegd gezag. Er is sprake van marktregulering en marktmeesterschap, en dat gaat ver.

Als ik u meeneem naar Venetië, daar koopt het stadsbestuur de helft van het graan op om de stadsbevolking te garanderen dat ze kunnen eten. In de veertiende eeuw woonden 200.000 mensen in Parijs, dus twee keer Deventer nu. Het stadsbestuur vond het nodig om dagelijks brood te kunnen garanderen voor alle inwoners, en voor de kinderen melk. En oh ja, als je de stukken erop naleest, doen ze dit om ervoor te zorgen dat het eten niet zo slecht is als in Engeland. Sommige dingen zijn nooit veranderd. In de Zuidelijke Nederlanden komt het Bisdom Luik in 1317 met een bisschoppelijke ordonnantie over prijs- en kwaliteitsbewaking van voedsel. En Gent, dan een van de grootste steden van de Lage Landen, heeft een gecontroleerde marktplaats. De Vlaamse graaf Karel de Goede was daar al in 1125 mee bezig. Hij zag een voedseltekort aankomen en maakte zich zorgen dat er niet genoeg graan geïmporteerd kon worden. Als eerste limiteerde hij de prijzen van wijn in de verwachting dat wijnhandelaren zouden overschakelen naar graan. Daarna verbood hij het brouwen van bier opdat gerst als voeding zou worden aangewend en niet voor bier. Hij bepaalde de prijs voor brood, dat verplicht gebakken werd ter waarde van één penning en van een halve. Hij zei dat de akkers ingezaaid moesten worden met erwten en bonen, die kun je sneller oogsten dan graan.

We zien dat het Middeleeuwse stadsbestuur door had dat voedselzekerheid en energiezekerheid tot de kerntaken behoorden. Als er een aanval van Vikingen aankwam, had het stadsbestuur geen enkele moeite om de poort dicht te gooien en een paar weken lang te overleven omdat de pakhuizen vol stonden met eten. Dingen die wij in de moderne tijd vergeten zijn. In die tijd werd er gesproken over zowel markt als moraal. Rondreizend dichter Willem van Hildegarsberg had het over graanwoekeraars. Je ziet dat het hele concept van een markt doordeesemd is met

ethiek. Een markt wordt niet gezien als iets amoreels. Er wordt druk gelegd op een marktpartij om zich moreel te gedragen. Zijn gedichten wijzen naar marktpartijen maar ook naar politici die zich moeten gedragen. Dat is in zeshonderd jaar niet veranderd aan het Binnenhof.

Bijstand, alimentatie en toeslagen

Dan neem ik u mee terug naar Deventer in 2023. U komt in de woonkamer van een bijstandsmoeder. Laten we haar Yvonne noemen. Zij werkt drie dagen per week voor het minimumloon. Wat betekent dat? Yvonne krijgt haar loon overgemaakt, maar kan daar niet van rondkomen. Zij kan naar de gemeente stappen, daar krijgt ze bijstand, aanvullende bijstand, gemeentelijke regelingen voor minima. En ze moet formulieren invullen voor gemeentelijke kwijtschelding. Daarna gaat ze naar de Belastingdienst Toeslagen, om huurtoeslag aan te vragen, zorgtoeslag, kindgebonden budget en kinderopvangtoeslag, want ze werkt drie dagen per week. De volgende dag moet ze naar de Sociale Verzekeringsbank om de kinderbijslag aan te vragen. Verder is zij door de gemeente verplicht om op haar ex-man kinder- en partneralimentatie te verhalen, want anders heeft ze geen recht op bijstand. En ja hoor, in Den Haag hebben we bedacht dat er ook een energietoeslag is.

Yvonne krijgt inkomen uit tien verschillende inkomensbronnen per maand. Als je dit zou vertellen aan iemand in een ander land of uit de Middeleeuwen, zou die je voor gek verklaren. Je moet een totale administratie bijhouden en de Nationale Ombudsman heeft vijf jaar geleden al gewaarschuwd dat dit ondoenlijk is. Wat doen we dan? Nou, in Rotterdam en Amsterdam rijden busjes rond om mensen te helpen met de formulieren. In elke stad hebben we nu formulierenbrigades

om te helpen met invullen. Een beetje de omgekeerde wereld: je gaat een hele hoop bureaucratie organiseren, en dan ga je de burgers helpen om met die bureaucratie overweg te kunnen. Je moet langs vier verschillende loketten om tien inkomensbronnen te verzamelen om nét aan het sociaal minimum te komen, of eronder. Als ik dit probeer uit te leggen aan mijn buitenlandse collega's, kijken ze me aan alsof ik van Mars kom.

Strengere regels en toezicht

Vergeet niet: al deze regels en inkomstenbronnen hebben ook nog verschillende regels van toezicht. Als je bij de Belastingdienst een toeslag aanvraagt, is het een voorschot. Dat moet je achteraf aanvragen. Een toeslagenouder kan je uitleggen wat er gebeurt als je een foutje maakt in een formulier. Je moet alles terugbetalen en bent in een keer kapot. Bij de gemeente heb je inlichtingenplicht op de bijstandswet, de participatiewet. En die is heel streng. Dus als je cadeautjes krijgt, moet je dat doorgeven aan de wethouder. Alleen de kinderbijslag is redelijk eenvoudig aan te vragen. Maar als alleenstaande bijstandsmoeder met twee kinderen heb je ook nog wel wat anders te doen dan formulieren invullen en bijhouden.

De grote vraag is: hoe zijn wij hier terechtgekomen? In de Middeleeuwen hadden we een ander mensbeeld, maar wij zijn aanbeland bij een utilitair mensbeeld. De mens doet alles om te graaien en als overheid moeten we die mens volledig controleren. Overigens, de mens is ook alwetend: als burger moet je alle regels kennen om je recht te kunnen halen. Ziet u het verschil? Ooit hadden we een sociaaldemocratie die uitging van een verheffingsideaal van mensen. Nu hebben we een VVD-minister Kamp die bij de parlementaire enquête zei dat hij dacht, vanuit zijn onderbuik en

verjaardagen, dat mensen massaal fraudeerden, hoewel zijn ambtenaren zeiden dat dat niet zo was, en dat hij mensen op deze manier moest gaan controleren.

Twee keer zo rijk geworden?

Eigenlijk is het ook heel raar dat wij in 2023 praten over bestaanszekerheid. We horen elk jaar dat de koopkracht stijgt of gelijkblijft en dat we twee keer zo rijk zijn als in de jaren '60. Tegelijkertijd vertelt het Rode Kruis ons dat 400.000 mensen in onzichtbare voedselnood zitten en dat dat aantal alleen maar zal groeien. Daarom deelt het Rode Kruis nu ontbijttassen en boodschappenkaarten uit. We hadden rond het jaar 2000 geen Voedselbanken in Nederland, maar nu doen jaarlijks 200.000 mensen een beroep op de Voedselbank. Dus, wat klopt hier niet? Nederland heeft een definitie van armoede, die absoluut is. De regering heeft altijd de definitie gehanteerd van de lage armoedegrens: de bijstandsnorm uit 1979 die jaarlijks is geïndexeerd met de prijsstijgingen. Begin jaren '90 zat ongeveer 15% van de mensen onder die armoedegrens, ten opzichte van 8% nu. Dus volgens de regering gaat het elk jaar een stukje beter. Maar in 1977 hadden we 30% tweeverdieners, dat is nu 80%. Toch hadden we toen geen Voedselbanken, nu wel. Toen geen woningtekort, nu wel. Toen was het wel mogelijk om als eenverdiener een leven te leiden, nu zou je het niet meer proberen.

Ik ga één probleem uitleggen: de inflatie. Geloof iemand de inflatiecijfers? Nee.

Een voorbeeld: tussen 1915 en 2023 is de televisie volgens Amerikaanse statistieken 99,28% goedkoper geworden. Dus eerst was er 1.000 dollar nodig voor een tv en u kunt er nu een kopen voor 7 dollar. Hoe zit dat? Er komt elk jaar een nieuw model uit. Statistici kijken hoe duur het model van vorig jaar, dit jaar is: 10% goedkoper. Maar er is een verbeterd model op de markt en het oude model verdwijnt na drie

jaar. Volgens de statistieken heb je nog maar 1% van het geld nodig dat je in 1950 nodig had om hetzelfde te consumeren. Maar die tv van toen kun je niet meer kopen. Toen kon je hem voor 1.000 dollar kopen, nu koop je voor 7 dollar helemaal niks. De technologische vooruitgang wordt niet gecompenseerd in de inflatiecijfers. De prijs van de tv is niet met 99% gedaald. Hetzelfde geldt voor computers, telefoons en wat minder voor meubels of kleding. Als je alleen maar indexeert op basis van inflatiecijfers, heb je een probleem. Je moet elke paar jaar kijken: wat hebben we nodig, is het minimumloon voldoende om dat te kopen, kan je van een bijstandsuitkering rondkomen? Dat zijn de relevante vragen.

Armoedetoename herijken

Armoededefinities doen ertoe. Ze zijn in de hele wereld relatief ten opzichte van het gemiddelde loon, en niet absoluut. Naar aanleiding van een motie die ik heb ingediend, bracht de commissie Sociaal Minimum een rapport uit dat concludeerde dat je niet kunt rondkomen van het sociaal minimum. Het is noodzakelijk om vast te leggen dat we elke paar jaar kijken of het sociaal minimum voldoende is om rond te komen. Dat doe je in een fatsoenlijk land. En let wel, wij leggen in Nederland in de wet vast hoe groot de stikstofuitstoot mag zijn met een marge van 0,05 mol per hectare per jaar, dat is een vogelpoepje per hectare. Gaat dat verkeerd, dan mogen we niet bouwen. De CO₂-uitstoot leggen we heel precies vast om die naar beneden te krijgen, dat doen we langjarig en als je er niet aan houdt, grijpt de rechter in. Maar over armoedetoename leggen we niks in de wet vast. We kijken er zelfs niet naar. Ik zeg, leg het in de wet vast en herijk het elke vier jaar.

We hebben natuurlijk een veel groter probleem. Het gaat niet alleen om de hoogte van het inkomen, het Nederlands minimumloon is naar internationale maatstaven relatief hoog. Maar het gaat erom of je er dingen van kunt kopen en of je enige zekerheid hebt over je inkomen. Vooral met de toeslagen weten we dat die zekerheid heel lang heeft ontbroken en we weten dat de kosten heel hoog zijn. Hoe komt dat? Dat heeft te maken met dat mensbeeld. We hebben een soort neo-liberaal model gebouwd waarin alles tegen de marktprijs verhandeld moet worden en waarbij we markten niet meer reguleren, niet meer ingrijpen om basisvoorzieningen betaalbaar en bereikbaar te houden. En, we zijn economisch beleid niet gaan maken door u in de ogen te kijken wat u nodig heeft, maar door modellen te gebruiken: de CPB-doorrekeningen. Daar zit een heel groot probleem dat ik probeer uit te leggen zonder whiteboard en zonder grafieken.

Rommelen aan belastingpercentages

Als een politieke partij de belastingen wil verlagen, meer uitgeven aan onderwijs en zorg en het leger vergroten, moet iemand vragen hoeveel inkomsten er omhooggaan en hoeveel uitgaven omlaag. Dat is buitengewoon nuttig voor politici. Maar, wij kijken alleen naar modeffecten. Het beroerdste voorbeeld wat ik kan vinden in de modellen van het CPB gaat over fiscaliteit. Als je het aantal gewerkte uren wilt laten toenemen in het CPB-model, moet je geen stabiel macro-economisch beleid voeren of de juiste bedrijven aantrekken, want dat past niet in het model. Je kunt alleen maar aan belastingpercentages rommelen, dat is in de CPB-wereld het enige instrument om de werkgelegenheid te beïnvloeden. Dat is niet hoe we normaal naar een economie kijken. Wat je ga doen als je alleen belastingpercentages kunt veranderen? Je stelt de belastingpercentages zo vast dat iedereen maximaal werkt en er maximaal geprikkeld wordt. Weet u wie er altijd blijft werken, hoe hard je ook prikkelt of niet?

De alleenverdiener. Weet u wat het marginale belastingtarief voor alleenverdieners is die rond de 30.000 - 35.000 euro verdienen? Dat is 90%. Zij houden maar 10 euro over van elke 100 euro die ze extra verdienen. Voor de minstverdienende partner kan dit heel anders zijn, zelfs 0% als deze voor het eerst gaat werken.

Door het model alleen te gebruiken om te kijken of er arbeidsaanbod gecreëerd wordt, verliezen we de echte politieke discussie over wat vinden we een rechtvaardig belastingpercentage? Kun je van je geld rondkomen? Dat is de vraag die je eerst moet stellen. Pas daarna begin je met je instrumenten. Bijvoorbeeld de arbeidskorting verhogen. Dat is wat je minder hoeft te betalen als je werkt. In 2002 was die 949 euro en in 2024 is die maximaal 5.538 euro, dus ruim 5x hoger. Dat betekent dat mensen die niet werken, geen arbeidskorting krijgen. Met hetzelfde brutoloon krijgen zij 500 euro netto per maand minder. Dat zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn. Kun je die prikkelen? Als je volledig arbeidsongeschikt bent, dan valt er niets te prikkelen. Dan is het inkomen geen 70% van je laatstverdiende loon, maar een heel stuk minder omdat je veel meer belasting betaalt. Dat komt rechtstreeks uit de modellen.

Het tweede voorbeeld zijn de modellen van het Planbureau voor de Leefomgeving. De Tesla-subsidies kwamen daarvandaan, men vond dat je Tesla's moet subsidiëren omdat het gaat om maatschappelijke kosten. Het idee van maatschappelijke kosten in het PBL is bizar. Dat is het verschil tussen wat je extra belast bij de een en aan subsidie weggeeft aan de ander, maatschappelijke kosten nul. De maatschappelijke kosten van de WW-uitkering zijn ook nul, want de premies zijn ongeveer gelijk aan de uitkeringen. En toch zijn er behoorlijke maatschappelijke kosten voor het hele werkloosheidstelsel. Dat moeten we doen, maar de maatschappelijke kosten zijn niet nul. We betaalden per auto 10.000 euro subsidie omdat we in de rekenmodellen geloven.

Stuurden we in de coronacrisis op de samenleving, of op modellen? Aan het begin van de crisis hadden we een model om ervoor te zorgen de ic's niet overliepen. De paniek ontstond doordat in het model stond dat iemand 10 dagen op de ic zou blijven. In China wisten ze al dat dat 21 dagen was. Dan heb je twee keer zoveel ic-bedden nodig en die waren er niet. Toen een nieuwe variant uitbrak in Zuid-Afrika, Omicron, brak paniek uit, terwijl gezegd werd dat deze variant niet ernstig was. Maar Nederland keek naar het model. Volgens de grafieken zouden we 2.000 ic-bedden nodig hebben en code zwart zou in zicht komen. Dat gebeurde niet. Als enige land kregen we een volledige lockdown, dat kostte miljarden. Het aantal mensen op de ic nam al af voor de lockdown. Wij keken alleen naar de modellen, de rest van de wereld keek uit het raam.

Voor de modellen die gebruikt worden voor het stikstofbeleid, geldt hetzelfde. De Commissie Hordijk zei al dat Aerius niet geschikt is om vergunningen te verlenen. We hebben nu voor miljarden uitgekocht, zonder dat het effect heeft. Omdat het model niet werkt. Daarmee zeg ik niet dat er geen stikstofprobleem is. Maar kap met die modellen. Die hebben ervoor gezorgd dat we met de rug naar de samenleving zijn gaan staan. We hebben onze politieke keuzes en afwegingen onzichtbaar gemaakt. Ja, er zijn soms moeilijke keuzes. Hoe moeten we verder met stikstof en hoe zeggen we dat we misschien een wat kleinere veestapel nodig hebben? Ja, het is lastig om te zeggen dat we coronamaatregelen moeten nemen. Maar gebruik modellen die daarvoor geschikt zijn. We hebben daarvoor geen wetenschappelijke standaard en geen regels wanneer je modellen kunt gebruiken. Die moeten er urgent komen, anders blijven we dit soort problemen maken.

Volkshuisvesting terughalen

Als er in de Middeleeuwen iets aan de hand was, kwam de stadsomroeper langs. Je moet niet alles beprijsen, je kunt ook normen stellen en voorbeeldgedrag vertonen. Mensen vragen dat stapje extra te doen. Maar wij geloven alleen nog in dat neo-liberale mensbeeld van beprijsen, dan gaat iemand wel bewegen. Bij de gasprijzen is dat beprijsen dramatisch geworden. De mensen aan de onderkant kunnen het niet meer betalen, omdat Nederland de hoogste gasprijs van de hele wereld heeft. Kunnen we daar wat aan doen? Ja. Ten eerste moesten we dus het minimumloon herijken, maar we kunnen meer doen. We kunnen betaalbare woningen bouwen. We hebben het ministerie van volkshuisvesting afgeschaft, de grootste historische fout ooit. We hebben een verhuurdersheffing ingevoerd, dat was een speciale belasting voor goedkope huurwoningen. Hoe je dat bedenkt is me nog steeds niet duidelijk, maar dat wordt nu teruggedraaid. We kunnen gewoon weer volkshuisvestingsbeleid gaan voeren. Tien of twintig jaar vooruitdenken over woningen bouwen. Dan helpt het wel als we een rem op migratie plaatsen, want als er, net als vorig jaar, 220.000 mensen bij komen in Nederland en er al een tekort is van 390.000 woningen, en je bouwt er maar 70.000 per jaar, dan schiet het niet op. Het migratiesaldo was altijd rond de 20.000 tussen 2000 en 2010, maar nu tien keer zo hoog.

Hervorming van de arbeidsmarkt

We kunnen ons ook gaan realiseren dat 40% van de mensen op een flexibel contract zit. In andere landen is dat 10 tot 15%. Met een flexibel contract krijg je geen hypotheek en leef je in onzekerheid. We moeten die hervormingsplannen van de arbeidsmarkt gewoon doorzetten. Overigens moeten we er wel voor zorgen dat

werkgevers het nog kunnen dragen als ze mensen in dienst nemen. Dat betekent dat je de loondoorbetaling bij ziekte wat moet verkorten. Het is voor een mkb'er niet te dragen om een zieke werknemer twee jaar lang door te betalen, dat moet je als collectief doen.

Strategie voor energie

Je zou kunnen kijken naar een strategie voor energiezekerheid. Die hebben we nu niet, laat dat tot u doordringen. Bij energiezekerheid is er een wettelijke mogelijkheid om prijzen te maximeren. Dat kan een toezichthouder doen, maar ook de minister. Al gingen de prijzen door het dak en werden er hele hoge marges gemaakt, het is gewoon niet gedaan. Frankrijk had een stabielere energievoorziening en zorgde zelf voor kernenergie. Daar ging de energieprijs maar een paar cent omhoog. Anders nadenken over het bezit zou handig zijn. Met ons gas is dat heel bizar gegaan. Het gas uit Groningen hadden we met langetermijncontracten verkocht aan het buitenland tegen een stabiele prijs, maar zelf moesten we op het hoogtepunt van de crisis tegen een woekerprijs gaan inkopen. Hoezo hebben we ons eigen gas niet gebruikt voor onze eigen energiezekerheid? Wat mij betreft gebruiken we Noordzeegas tijdens de overgangperiode voor een stabiele gasvoorziening aan de Nederlandse huishoudens.

Het onderwijs op orde

We zullen meer moeten doen, zoals het onderwijs op orde brengen. Van de 15-jarigen is 25% functioneel analfabeet. Voor bestaanszekerheid heb je (digitale) vaardigheden nodig om mee te kunnen in de samenleving. Als wij dit soort problemen laten bestaan, zijn we problemen voor de toekomst aan het maken. We moeten ervoor zorgen dat u

hoger onderwijs kunt volgen en naar de universiteit kunt. Op dit moment is 40% van de plekken op de universiteiten bezet door mensen die uit het buitenland komen. We betalen zelfs beurzen als een EU-student hier een dag per week werkt. Dan hebben we over twintig jaar arbeidsmarkttekorten en halen dan expats omdat we de vaardigheden niet hebben. Dat komt omdat we onze eigen mensen niet in staat hebben gesteld zich te ontwikkelen op universiteiten. Dat is niet heel slim economisch beleid.

Snel in de schulden

Als je nu je baan verliest, of je betaalt een rekening niet, kun je heel snel in de schulden komen. Of je moet een maand wachten op de bijstand, dan lopen schulden op en word je uit je huis gezet. We moeten ook kijken naar sommige heftige boetes in Nederland, al moeten die niet naar nul en blijven we controleren.

Een heel spannend punt is de hervorming van het belastingstelsel. Samen met het toeslagenstelsel en het minimumloon, want die drie horen bij elkaar. We moeten ervoor zorgen dat het minimum gegarandeerd blijft. We kunnen ook werken aan de randvoorwaarden. In Estland mag de burger weten wie van de overheid je data gebruikt. Dat kunnen we hier ook invoeren. Net als contactgegevens van een ambtenaar op beschikkingen van de overheid zodat je iemand om uitleg kunt vragen. En als een brief niet te lezen is, kunt u deze terugsturen. Het is ook nodig dat we ermee stoppen dat durfkapitaal de zorg overneemt, dierenartsenpraktijken en de hele kinderopvang.

Doen we die vereenvoudigingen alleen voor de mensen aan de onderkant? Nou, ook voor u. Als u een iets hoger inkomen heeft, huurt u misschien wel eens huiswerkhulp voor uw kind, een belastingconsulent voor het invullen van uw belastingformulier of

voor een brief aan de gemeente. Mensen met een laag inkomen kunnen zich dat niet veroorloven, maar zelfs de zelfredzame burgers redden zichzelf niet ten opzichte van de overheid. Het is nog erger: politici begrijpen het net zomin als u.

Een artikel van het NRC meldde dat, door een samenloop van regels, duizenden mensen onder het bijstandsniveau terechtkwamen. Dat bleek al zes jaar bekend bij de overheid via de Ombudsman. Het ging om mensen met recht op een bijstandsuitkering die, door een aantal uren per week te werken, netto minder overhielden dan mensen met alleen een bijstandsuitkering. Het bleek om tienduizend mensen te gaan, want ook mensen met een toeslagenwet, dat is een aanvulling van het UWV, hadden daar last van. Overigens ontdekte de arbeidsinspectie dat 30 - 40% van de mensen die recht heeft op toeslag die aanvult tot het sociaal minimum, er uit angst en onwetendheid geen gebruik van maakt. Een van de tien voorbeelden waar mensen door het ijs zakken.

Bestaanszekerheid garanderen

Wat hebben we nodig? Een fundamentele herijking van hoe wij de samenleving inrichten om de bestaanszekerheid te garanderen. En dat begint bij een ander mensbeeld. Als wij mensen blijven benaderen zoals we nu doen en de huidige modellen blijven gebruiken, eindigen we in hetzelfde soort inkomensondersteuning als we nu hebben. We gaan de formulierenbrigades niet afschaffen, want die geven een indicatie van wat de samenleving nodig heeft. Net zoals Voedselbanken en andere maatschappelijke initiatieven.

Wat gaan we nog meer doen? Weer voedselvoorraden aanleggen? We hebben niet eens voor een paar dagen voorraad. Wel van olie en gas, fossiele brandstoffen waar iedereen van af wil. We hebben ook geen water voor jaren veiliggesteld, terwijl dat

wel moet. En geen voorraad cash geld voor als het betalingsverkeer uitvalt. Internet is niet als een basisvoorziening gedefinieerd, maar als dat uitvalt ligt het openbaar vervoer stil, vallen ziekenhuizen uit en ligt het onderwijs stil. De wereld wordt steeds onzekerder en er zijn ook krachten die onze samenleving willen ontregelen. Het betekent dat we ook een beroep op u doen, dat u zich een paar dagen kunt redden als alles uitvalt.

Weerbaarheid van de democratie

Wat gebeurt er als we dit allemaal niet doen? Ik raad u aan het rapport van Ahmed Marcouch te lezen, over het versterken van de weerbaarheid van de democratie die onder druk staat. Zijn eerste aanbeveling ging niet over ondermijnende criminaliteit, al stond dat er wel in, maar over sociale grondrechten. Hij schreef, dat als dat wij burgers kwijtraken omdat zij hun sociale grondrechten niet kunnen uitoefenen, we de democratie zelf ondermijnen. En dat dat niet alleen gebeurt bij laaggeletterden, maar ook bij mensen met gezondheidsklachten of mensen die er juridisch niet uitkomen met de overheid. Of slachtoffer zijn van het toeslagenschandaal of slachtoffer zijn in Groningen. Of mensen die flexibele arbeid verrichten. Dat zijn hele grote groepen mensen.

Wij kunnen dit veranderen, stap voor stap. Hoe?

Door wettelijk vast te leggen wat het sociaal minimum is en elke kabinetsperiode kijken of het nog toereikend is. In andere landen is hiervoor een adviescommissie die ook kijkt of werkgevers het kunnen opbrengen. Dat kunnen we hier ook doen. Bovendien kunnen we werken aan de betaalbaarheid en bereikbaarheid van voedsel en energie. Dat betekent dat we naar voedselzekerheid kijken als we plannen maken

voor de landbouwsector. En als wij gaswinning op de Noordzee toestaan, eerst kijken hoe dat in tijden van crisis voor de Nederlandse huishoudens gebruikt kan worden. Dat bij de bouw van nieuwe windmolens, de energie beschikbaar is als we het echt nodig hebben.

Het werken aan buffers en voorraadvorming, voedselvoorraden aanleggen zoals Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland, is een optie en huishoudens kunnen voorraden aanleggen. De Algemene Rekenkamer heeft dit naar aanleiding van de coronacrisis in 2022 allemaal opgeschreven: voorraden water, voedsel, geld, medicijnen. Wij zijn zelfvoorzienend als natie met onze geweldige landbouwsector, maar we hebben geen plan als we geen toegang meer hebben tot de rest van de wereld en geen soja meer krijgen. Zijn we dan in staat om een goed noodplan te maken over bijvoorbeeld andere groenten telen en minder dieren houden? Daar kun je beter goed over nadenken. We definiëren de basisvoorziening en beschermen die.

We kunnen ook werken aan de woningmarkt, pardon, de volkshuisvesting en aan iedereen een bijdrage vragen. Woningbouwcorporaties, bouw wat meer. Pensioenfondsen, wat hebben jullie ook nodig om ervoor te zorgen dat er voldoende woningen zijn? Werkgevers, vroeger bouwden jullie woonwijken, wat hebben jullie nodig? We kunnen ook migratie beperken.

Weer uitgaan dat een vast contract de norm wordt op de arbeidsmarkt en daarbij oog hebben voor werkgevers is ook een mogelijkheid. Bovendien kunnen we focussen op basisvaardigheden in het onderwijs. En ervoor zorgen dat universiteitsplekken beschikbaar zijn voor onze eigen jongeren.

Het schuldenstelsel gewoon hervormen is een mogelijkheid, zodat een kleine schuld niet uitgroeit tot een megaschuld en de overheid houden aan een beslagvrije voet. En dat werkgevers mogen helpen bij schulden, zonder dat de fiscus langskomt.

We kunnen ook gewoon stoppen met het modeldenken en modellen alleen gebruiken als hulpmiddel, politieke keuzes maken en discussie voeren: wie moet de belasting betalen? Elkaar aankijken en bedenken, wat is nou het mensbeeld dat ik van u heb, hoe kijk ik tegen u aan als burger?

En we kunnen, maar dat zal wat langer duren, het toeslagenstelsel hervormen.

We kunnen, net als in de Middeleeuwen, markten reguleren. Als dingen helemaal misgaan, kan de overheid toezicht houden. Daarvoor is een nieuwe toezichtwet nodig.

Is dit een eenvoudig verhaal voor die bestaanszekerheid? Nee. Gaat het binnen een maand lukken? Totaal niet. Maar het is uitvoerbaar en als we dit gaan doen, zult u de effecten zien. Minder stress, betere preventie in de gezondheidszorg en een samenleving die beter in zijn vel zal zitten. Over vijf tot tien jaar. Als dat lukt, hebben we vandaag een mooie avond gehad.

msc